

ČITANJE KAO KLJUČNI ČIMBENIK RAZVOJA HRVATSKOGA DRUŠTVA

READING AS THE KEY FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF THE CROATIAN SOCIETY

Lorenka Bučević-Sanvincenti
Knjižnice grada Zagreba, Matična služba
l.bucevic.sanvincenti@kgz.hr

UDK / UDC 028
027.3(497.5)
Stručni rad / Professional paper
Priljeno / Received: 15. 5. 2006.

Sažetak

U radu se ukazuje na problematiku čitanja u Hrvatskoj i u svijetu i predočuje djelovanje Radne grupe za čitanje Hrvatskoga knjižničarskog društva. S obzirom da je Hrvatska u postupku priprema za ulazak u Europsku uniju, Radna grupa želi pružiti metodologiju rada za praćenje i istraživanje čitateljskih navika, ukusa i interesa u hrvatskim narodnim i školskim knjižnicama.

Ključne riječi: čitanje; čitateljske navike; ukusi i interesi; narodne knjižnice; školske knjižnice

Summary

The article points to the problematics of reading in Croatia and the world, and presents the current activities of the Croatian Work group for reading, one of the youngest work groups of the Croatian Library Association. Since Croatia is now preparing to join the European Union, the Work group for reading aims to outline, through its activities, the working methodology that will be used in order to track and investigate the habits, tastes and interests of Croatian readers in public libraries across Croatia.

Keywords: reading; reading habits; tastes and interests; public libraries; school libraries

1 Uvod

O nepismenosti kao teškoj svjetskoj boljetici svjedoče podaci UNESCO-a, prema kojima je čak 862 milijuna odraslih u svijetu elementarno nepismeno, tj. ne

zna ni čitati ni pisati.¹ Sljedeća je kategorija elementarna ili primarna pismenost koja uključuje samo poznavanje čitanja i pisanja kao osnovnih vještina, a stručnjaci ukazuju još i na sekundarnu ili funkcionalnu pismenost koja se odnosi na razumijevanje pisanih uputa u svakodnevnom životu, npr., pri popunjavanju ugovora ili obrazaca, uporabi raznovrsnih proizvoda, snalaženju u prometu, javnim ustanovama, trgovini i dr., te tercijarnu (informacijsku, računalnu, internet-sku, tehničku, medijsku, vizualnu, SMS) pismenost.

Statistički podaci dobiveni u posljednjem popisu stanovništva pokazuju da je i u Hrvatskoj stanje pismenosti zabrinjavajuće.² Naime, 2 posto stanovništva elementarno je nepismeno, 685 tisuća stanovnika starijih od 15 godina s nesvršenom je osnovnom školom, od toga je 3 posto bez ijednog završenog razreda, 22 posto stanovništva ima samo osnovnu školu, a tek 11 posto stanovništva ima više i visoko obrazovanje. U razvijenim zemljama Europske unije pak 36 posto stanovništva ima više i visoko obrazovanje³ pa je stoga strateški interes svake razvijene zemlje, u koju se Hrvatska želi bezuvjetno ubrojiti, pismeno i čitateljski sposobno stanovništvo.

U svim gore navedenim činjenicama knjižničari sagledavaju plodonosno polje svoga djelovanja jer je zadaća knjižnica promicanje knjige i čitanja u društvu koje se transformira, informatizira i globalizira. Razvijanjem kulture čitanja, razvija se motivacija s obzirom na čitateljevu dob, premošćuje otpor prema knjizi, znanju i informaciji te razvija kreativnost. U ostvarenju tih ciljeva usmjerava se na korištenje suvremene informacijske tehnologije koja podrazumijeva raznovrsnost medija, odnosno pruža uvid u interdisciplinarnost znanstvenih spoznaja. Pritom se posebna pažnja treba pridati marginaliziranim, nezaposlenim, nepovlaštenim, djeci, starijima i osobama s posebnim potrebama.

2 Uloga hrvatskih knjižnica u promicanju čitanja

Djelovanje na području kulture, odgoja i obrazovanja može se svesti na osmišljavanje, izradbu i provedbu projekata i poticajnih mjera kojima se doprinosi kvalitetnijem vođenju nacionalne kulturne politike.

Tako, primjerice, knjižničari u narodnim i školskim knjižnicama promiču i potiču čitanje, podižu prag pismenosti i razvijaju kreativnost putem posebnih programa i aktivnosti namijenjenih djeci predškolske i školske dobi, mladima i umirovljenicima, pripadnicima nacionalnih manjina, osobama s posebnim potrebama (u domovima umirovljenika, kazneno-odgojnim ustanovama, bolnicama i dr.), invalidnim osobama, slijepim, slabovidnim i osobama oštećena sluha, bolesnima i nepokretnima u obiteljskom domu i dr. Ti se programi i aktivnosti mogu provoditi

¹ IRA: International Reading Association. Dostupno na: <http://www.reading.org>

² Priopćenje Državnog zavoda za statistiku 8.3.1. (2002). Dostupno na: <http://www.dzs.hr/hrv/2002/8-3-1h2002.htm>

³ Key Data on Education in Europe. 2002. European Commission [citirano: 2006-07-19]. Dostupno na: http://194.78.211.243/Documents/cc/2002/en/CC2002_EN_home_page.pdf

na različite načine (radionice kreativnog pisanja, biblioterapija, informatičko opismenjivanje) u lokalnim okvirima, ali i u suradnji na međunarodnim projektima. Kao primjer takve suradnje, navodimo UNESCO-v projekt *Desetljeće pismenosti: 2003.-2012.*⁴ U taj se projekt, namijenjen opismenjivanju odraslih bez završene osnovne škole kroz raznovrsne aktivnosti narodnih i školskih knjižnica, uključila i Hrvatska programom *Hrvatska bez nepismenih*, koji provodi Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH u suradnji s Pučkim otvorenim sveučilištem iz Zagreba.⁵ Nadalje, hrvatske se knjižnice, kao nositelji nacionalne strategije razvoja i očuvanja kulturnih tradicija na nacionalnoj, pokrajinskoj i mjesnoj razini, uključuju u kulturnu razmjenu i europsku politiku suradnje kroz niz programa i projekata kao što su, primjerice, CULTURE 2000,⁶ NAPLE,⁷ PULMAN,⁸ PISA⁹ itd.

Uz uključivanje u međunarodne projekte, od izuzetne je važnosti i prihvaćanje UNESCO-vih¹⁰ i IFLA-inih¹¹ međunarodnih smjernica za rad narodnih i školskih knjižnica, te njihova ugradnja u temelje hrvatskog zakonodavstva.

3 Uloga Hrvatskoga knjižničarskog društva u promicanju čitanja: Radna grupa za čitanje

3.1 Ciljevi, zadaci i program rada

U okviru Sekcije za narodne knjižnice Hrvatskoga knjižničarskog društva (HKD) osnovana je 19. prosinca 2003. Radna grupa za čitanje. Na temelju Statuta i Pravilnika o radu HKD-a, Radna grupa za čitanje ima šest članova, koje su, na osobnu želju, kandidirala njihova pokrajinska društva.¹²

Razlog utemeljenja Radne grupe za čitanje jest taj što u Hrvatskoj ne postoji znanstvena disciplina o čitanju pa, prema tome, ni sustavno i znanstveno istraživanje o recepciji čitanja. Do danas su mnogi pojedinačno ili preko pojedinih usta-

⁴ UN Literacy Decade. Dostupno na: <http://portal.unesco.org/education>

⁵ Kreće program "Hrvatska bez nepismenosti". Dostupno na: <http://www.pou.hr/komvj/kv264/nepismeni.html>

⁶ CULTURE 2000. Dostupno na: <http://ec.europa.eu>

⁷ NAPLE : National Authorities on Public Libraries in Europe. Dostupno na: <http://www.naple.info>

⁸ PULMAN. Dostupno na: <http://www.pulmanweb.org>

⁹ OECD/PISA. Dostupno na: <http://www.mzos.hr>

¹⁰ IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

¹¹ Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga / priredila radna skupina Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Philipom Gillom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

¹² To su: Ljiljana Sabljak (predsjednica), Gradska knjižnica, KGZ, Zagreb; Ljiljana Češarek, Gradska knjižnica Rijeka; Sandra Blažević, Knjižnica Gimnazije "Matija Mesić", Slavonski Brod; Lorenka Bučević-Sanvincenti, Matična služba KGZ-a, Zagreb; Ivana Živaljić-Lukačević, Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci; Dino Alujević, Gradska knjižnica, KGZ, Zagreb; te Davorka Semečić-Premec, Knjižnica Savski gaj, KGZ, Zagreb.

nova provodili sporadična istraživanja, ali nije nam poznato jesu li ti vrijedni napori polučili rezultate. Istraživanja su pojačana u posljednjim desetljećima dvadesetog stoljeća zbog naglog porasta utjecaja elektroničkih medija kao sve ozbiljnije konkurencije čitanju u provođenju slobodnog vremena djece, mladih i odraslih. Stoga će ova Radna grupa nastojati sustavnim istraživanjem čitanja u narodnim i školskim knjižnicama skrenuti pozornost i pobuditi više zanimanja za kritične točke te poboljšati stanje. Isto tako, poticati će se i suradnja s drugim ustanovama koje se bave kulturom i obrazovanjem te se uključiti u smanjivanje razlike u znanju pojedinih socijalnih skupina u društvu.

Radna grupa za čitanje intenzivno će surađivati sa stručnim tijelima HKD-a, s Hrvatskim čitateljskim društvom i drugim srodnim društvima te, provođenjem niza programa za poticanje čitanja, praćenjem statistike čitanja i strukture čitača na dostatnoj stručnoj i profesionalnoj razini u okviru knjižničarske struke, opravdati svoje utemeljenje. Krajnji je cilj Radne grupe prerastanje u komisiju HKD-a i učlanjenje u IFLA Reading Section.

Radna grupa za čitanje predstavila je posterom *Čitanje kao ključni čimbenik razvoja hrvatskoga društva na putu u EU* koncepciju svoga budućeg djelovanja na 34. skupštini Hrvatskoga knjižničarskog društva u Šibeniku 2004. Tijekom 2005. objavljen je prijevod publikacije *Narodna knjižnica: IFLA-ine i UNESCO-ve smjernice za razvoj službi i usluga*, koja je izazvala veliko zanimanje stručne javnosti. U kolovozu 2005., na 14. europskoj konferenciji čitanja u Zagrebu, predstavljen je poster *Pismenost bez granica – Literacy without boundaries*, a na IFLA-inoj 71. općoj konferenciji u Oslu poster *Encouraging libraries to become involved in literacy programs*. Provedena je i anketa *Čitateljski ukusi u Republici Hrvatskoj – u javnim knjižnicama*, o kojoj će biti riječi dalje u tekstu, i to o onom njezinom dijelu koji se odnosi na školske knjižnice. No, prije toga spomenimo još i program rada za 2006. godinu obilježen intenzivnim pripremama Okrugloga stola "Programi poticanja čitanja u narodnim knjižnicama" koji će se, u suorganizaciji s Komisijom za knjižnične usluge za djecu i mladež HKD-a, održati na Međunarodni dan pismenosti 11. rujna 2006. Članovi Radne grupe za čitanje djelatno će sudjelovati na 21. svjetskom kongresu čitanja u Budimpešti u kolovozu 2006. te na 35. skupštini HKD-a u rujnu 2006. na Plitvičkim jezerima.

3.2 Prvi pokazatelji istraživanja o čitateljskim ukusima u školskim knjižnicama u RH

3.2.1 Cilj i metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno s ciljem utvrđivanja stanja čitateljskih navika, ukusa i interesa u školskim knjižnicama. Analiza dobivenih rezultata trebala bi poticati programe i projekte čitanja kod svih dobnih uzrasta obuhvaćenih osnovnom i srednjom školom.

U Hrvatskoj ima 831 osnovna i 348 srednjih škola. Anketnom upitniku odazvalo se 10 posto školskih knjižnica iz Grada Zagreba, Zagrebačke županije, Kra-

pinsko-zagorske županije, Međimurske županije, Ličko-senjske županije, Osječko-slavonske županije, Sisačko-moslavačke županije, Primorsko-goranske županije, Vukovarsko-srijemske županije i Zadarske županije. S obzirom na veliku disperziju prostora obuhvaćenih anketom i pristigle odgovore, držimo da uzorak može biti mjerodavan za istraživanje i analiziranje.

Upitnik je trebao dati podatke o ukupnom broju bibliografskih jedinica u fondovima anketiranih knjižnica, broju čitaoničkih mjesta i čitateljskim ukusima korisnika. Unaprijed smo bili svjesni činjenice da anketni upitnik ima nedostataka i da sve knjižnice nemaju jednako vođenu statistiku posudbe. Ipak, očekivali smo, s obzirom na to da su prvi put ispitivani ovakvi podaci na ovako širokom uzorku, da će svi odgovori, kao i prijedlozi i primjedbe pomoći knjižničarskoj struci u planiranju daljnjih aktivnosti u okviru problematike kojom se bavimo. U siječnju 2005. upitnik je odušao u sve županijske narodne knjižnice s molbom da se raspača u svim osnovnoškolskim i srednjoškolskim knjižnicama.

3.2.2 Rezultati

Ukupan broj bibliografskih jedinica u fondu anketiranih knjižnica. U školskim knjižnicama fond je podijeljen na učenički i nastavnički, te na referentnu zbirku (enciklopedije, priručnici, leksikoni i dr.). U učeničkom fondu nalazi se obvezna školska lektira, a u nastavničkom metodička i ostala stručna literatura.

Prema pristiglim odgovorima, ukupan fond u anketiranim knjižnicama uključuje 211.087 jedinica, od čega su najzastupljenije dječje knjige (124.087 knjiga), a slijede knjige za odrasle (33.161), AV i elektronička građa (11.424), te referentna literatura (7.846) (Tablica 1).

Tablica 1. Knjižnični fondovi

dječje knjige	knjige za odrasle	referentna literatura	AV i el. građa	UKUPNO
124.087	33.161	7.846	11.424	211.087

Prostor za čitanje. Prostor za čitanje ili tihi rad važno je mjesto u svakoj školskoj knjižnici jer omogućuje korisnicima razvijanje potencijala za edukaciju, informiranje, razvijanje kulturnih i rekreacijskih navika, čuvanje nacionalnoga kulturnog identiteta i sl.

Tablica 2. Broj čitaoničkih mjesta prema vrstama građe

dnevne novine	tjedne novine	mjesečnici	dječji časopisi	ostalo	UKUPNO
7	23	179	150	123	482

Podaci pokazuju da školske knjižnice raspolažu s ukupno 482 čitaonička mjesta (Tablica 2). Nadalje, oni pokazuju kako mali broj školskih knjižnica prima dnevne (7) i tjedne novine (23), dok najveći broj otpada na mjesečnike (179),

dječje časopise (150) i ostali tisak (123). S obzirom na broj anketiranih knjižnica, prosječan je broj mjesta desetak stolica, što odgovara stvarnom stanju u svim našim školskim knjižnicama.

Posudba. Muško-ženski omjer je očekivan, jer svugdje, bez obzira na uzrast, osobe ženskog spola posuđuju više knjiga pa, prema tomu, i više čitaju (Tablica 3). Najmanja je razlika između dječaka (6.043) i djevojčica (7.508) kod najnižeg osnovnoškolskog uzrasta. Viši osnovnoškolski uzrast povećava razliku između dječaka (6.436) i djevojčica (9.505). Poznato je da u tom uzrastu djevojčice vole romantičnije sadržaje, povijesne, ljubavne romane, a dječaci avanturističke, kriminalističke, pustolovne stripove i dr. Početak srednjeg obrazovanja naglo sroza-va posudbu kod dječaka (2.726) u odnosu na djevojke (6.417). Što se pak tiče nastavnog osoblja, podaci potvrđuju da žene (3.917) više čitaju od muškaraca (1.497). Međutim, pri interpretaciji ovih pokazatelja ne smije se zanemariti činjenica da je među nastavničkim osobljem manji broj muškaraca. Naposlijetku, načinjen je zbroj koji pokazuje ukupnu posudbu po spolovima: ženski spol 20.930 čitateljica i muški spol 13.976 čitatelja.

Statistika posudbe po strukama daje očekivane rezultate: najviše je pročitano beletristike (45.698), zatim knjiga iz nastavničkog fonda (35.230) i časopisa (4.040), dok je najmanje korištena referentna literatura (3.086).

Tablica 3. Statistika posudbe u 2004.

STATISTIKA POSUDBE U 2004.							
RAZRED	M	Ž	ZNA-NOST	BELE-TRISTI-KA	ČASO-PISI	REFE-RENTNA ZBIRKA	NASTAVNI FOND
1-4 o. šk.	6.043	7.508	900	15.693	852	602	18.430
5-8 o. šk.	6.436	9.505	2.598	28.848	2.105	1.525	12.360
1-2 sred. šk.	555	5.125	229	2.172	75	2	10
3-4 sred. šk.	2.171	1.292	230	3.566	468	510	10
NASTAVNO OSOBLJE	1.497	3.917	1.817	1.157	1.083	959	4.440
UKUPNO	13.976	20.930	5.315	45.698	4.040	3.086	35.230

Čitateljski ukusi u školskim knjižnicama. Čitateljski ukusi istraživani su na temelju popisa najposuđivanijih naslova izvan obvezne školske lektire koju propisuje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH. Posebno su ispitani i čitateljski ukusi nastavnika.

Najviše se posuđuju naslovi izvan propisane školske lektire, u osnovnim školama i dalje su najčitaniji klasični pisci (K. May, E. Kaestner, A. Šenoa, Ezop), te suvremeni hrvatski autori (M. Gavran, H. Kovačević). Najčitanija knjiga u Vukovarsko-srijemskoj županiji Glavaševićeve su *Priče iz Vukovara*, što ukazuje na činjenicu da su djeca iz tog područja još uvijek zaokupljena ratnim događanjima.

Zanimljivost je i najčitanija knjiga u jednoj manjoj školi u Pribislavcu o dnevniku narkomanke.

Analiza najviše posuđivanih naslova izvan propisane školske lektire u srednjim školama potvrdila je očekivanja prema kojima srednjoškolci biraju sadržaje primjerene njihovim interesima. To su, primjerice, *Mi djeca s kolodvora* ZOO Christiane F.; *Na obali rijeke* P. Coelha; *Rose Madder* S. Kinga; *Miss naturalne zabave* R. L. Stine itd.

Najčitanije su knjige po izboru nastavnika *Da Vincijev kod* D. Browna; *Osjeti strah, a ipak to učini* S. Jeffers; *Bez sudbine* I. Kertesza; *Hiperaktivno dijete* D. Kocijan-Hercigonja; djela G. Marquesa; *Učite ih da budu sretni* R. A. Sulla; *Vižualni likovni odgoj* itd. Nastavnici biraju naslove ili po struci (psihologija, likovni odgoj) ili po manjinskoj pripadnosti (Mađari čitaju Kertesza) ili po trenutnoj popularnosti naslova (*Da Vincijev kod*).

3.2.3 Rasprava

Analiza prvih pokazatelja istraživanja čitateljskih ukusa otvara brojna pitanja funkcioniranja školskih knjižnica, na koja je moguće odgovoriti, ali i djelovati tek sustavnijim i dugotrajnijim istraživanjem znatno složenijih, kako kvantitativnih tako i kvalitativnih pokazatelja. U ovom je istraživanju tek naznačen problem vođenja statističkih podataka. Pri obradi pristiglih anketnih upitnika uočeno je da neki knjižničari ne znaju voditi statističke podatke, pogotovo kod korištenja periodike. Daljnje bavljenje ovom tematikom neizbježno nas vodi utvrđivanju kvalitetnijeg aspekta toga fenomena (npr., poboljšati, odnosno započeti vođenje statističkih podataka). To otvara pitanje pojačanog djelovanja matičnih službi u savjetodavnom i odgojno-obrazovnom djelovanju u osnovnom i srednjoškolskom knjižničarstvu.

Drugo je važno pitanje koje su karakteristične značajke postojećeg sustava i kakve su promjene potrebne u tom području da bi se osiguralo učinkovito funkcioniranje sustava školskog knjižničarstva u ovom segmentu. Budućim smjernicama trebale bi se utvrditi knjižničareve kompetencije za kvalitetno promicanje pismenosti i čitanja – poznavanje predmeta u odabiru vrijedne književno-umjetničke i estetske knjige, metodička, pedagoška i psihološka osposobljenost, razvijene socijalne vještine, spremnost za promjene, što upućuje na prihvaćanje cjeloživotnog učenja kao načela življenja. Isto tako, potrebno je osigurati institucionalnu podršku školskim knjižnicama od nacionalne do mjesne razine. Osobito je važna financijska podrška u nabavi knjiga koja mora biti stalna, a otpisi se moraju provoditi po standardima kako bi se oslobađao prostor za nove naslove. Nabava je, naime, pogotovo beletrističkih fondova koji nisu obvezna školska lektira, utvrđena i ograničena financijskom mogućnošću odnosno nemogućnošću, prostornim smještajem odnosno nedostatkom prostora; fondovi su većinom zastarjeli i neaktualni; odabir najčitanijih knjiga određen je knjižničarevim izborom pri nabavi (to su većinom popularni naslovi propagirani u sredstvima javnog priopća-

vanja ili ponudom trgovačkih putnika, umjesto desiderata kao vodilje u nabavi novih naslova).

4 Zaključak

U okviru cjelokupne strategije kulturnoga razvitka Republike Hrvatske, koja je izrađena 2001. godine, uočava se što sve mogu učiniti knjižnice svojim djelovanjem na samom početku 21. stoljeća. Narodne i školske knjižnice, pripremajući se za ulazak u Europsku uniju, razvijaju suradnju, razmjenu i kulturni dijalog u globalizacijskom procesu; šire svoje mreže i mreže suradnje u zemlji i svijetu doseganjem standarda opremljenosti i zakonodavne podrške; vraćaju knjizi i čitanju status u društvu; bivaju dvosmjernim provodnikom u razmjeni kulturnih dobara; posreduju kod uključivanja građana u procese demokratizacije i donošenja odluka. Na tom su tragu i aktivnosti Radne grupe za čitanje, čiji je krajnji cilj unaprijediti usluge narodnih i školskih knjižnica.

LITERATURA

CULTURE 2000. Dostupno na: <http://ec.europa.eu>

IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

IRA: International Reading Association. Dostupno na: <http://www.reading.org>

Key Data on Education in Europe. 2002. European Commission [citirano: 2006-07-19]. Dostupno na: http://194.78.211.243/Documents/cc/2002/en/CC2002_EN_home_page.pdf

Kreće program "Hrvatska bez nepismenosti". Dostupno na: <http://www.pou.hr/komvj/kv264/nepismeni.html>

NAPLE : National Authorities on Public Libraries in Europe. Dostupno na: <http://www.naple.info>

Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga / priredila radna skupina Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Philipom Gillom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

OECD/PISA. Dostupno na: <http://www.mzos.hr>

Priopćenje Državnog zavoda za statistiku 8.3.1. (2002). Dostupno na: <http://www.dzs.hr/hrv/2002/8-3-1h2002.htm>

PULMAN. Dostupno na: <http://www.pulmanweb.org>

UN Literacy Decade. Dostupno na: <http://portal.unesco.org>